

Rakvere raamatukauplustest ja trükikodadest XIX sajandil ja XX sajandi alguses

1.

Esimesed andmed raamatupoe kohta meie linnas on aastast 1841. Kirjandusloolase O. Kuninga andmeil tulnud niisuguse poe asutamise mõte Fr. R. Kreutzwaldilt, kes soovitanud selle töö peale oma koolivenda Geschwendi, ilmset Rakvere vaseseppemeister J. D. Geschwendi poega. Millegipärast asi päris lauluisa soovi kohaselt ei läinud ja Rakveres rajatud poe (lao) pidajaks sai keegi Stelling. Me ei tea, kes oli Stelling ja kui kaua ta Rakveres raamatutega kauples. On aga teada, et 1841. a. müüdi Rakveres raamatuid 30 rbl. eest.

Aastaist 1866 ja 1876 pärinevates kaupluste nimekirjades raamatupoodi Rakveres enam ei ole.

Taas saame rääkida siinsest raamatukaubandusest alates 1880. aastast, mil Pikk tn. 31 Fleischeri majas asutas trükikoja ja avas raamatupoe varem Tartus Laakmanni juures töötanud eesti soost trükkalmeister Georg Kuus (Kuhs).

Tõuke selleks meie linnale võrdlemisi oluliseks ettevõtmeks andis tõenäoliselt rahvusliku liikumise järsk tõus Rakveres ja ümbruskonnas. Juhatas ju siinset elementaarkooli alates 1876. aastast Juhan Kunder ja tegutses Viru Eesti Selts «Kalevipoeg». 1880. a. 2. detsembril hakkas ilmuma ajaleht «Valgus», mis trükiti Kuhsi trükikojas.

1880. aastail sai Kuhsi trükikojast ja raamatupoest meie väikese linnakese nimetamisväärtne kultuuritsentrum. Sel-

siitmailt ja jätkas õpinguid Venemaal. Väikekodanlik, saksik vaim lõi Rakveres peagi taas õitsele.

Georg Kuhs ostis endale maja Pika ja Posti tänava nurgal (Pikk tn. 11), kus jätkas tegevust ka tema raamatupood. Aastatega sai eesti mehest kadakasaks. Üks siinse linnakooli õpilane XIX sajandi lõpuaastaist meenutas:

«Kuus oli puhasverd eestlane, kuid kõige tüübilisem kadakas, kirjutas oma nime «Kuhs», mis rohkem saksa keeles kõlas, eestikeelseid

□ Pikk tn. 31 (tänapäeval)

Kõikidele koolmeistritele ja kirjamaa sõpradele annan auupakkimust teada, et minu **Rakvere linnas** G. Aleischer'i majas, Keisriloole lähedal

Raamatu ja kirjutusmaterjali poe

ja
Raamatu trükikoja

olen ajutanud ja minu juures töitlugu foole, jutte ja valme raamatuid, piiblit, testamentit ja ilulaste poogitud kirikh laulukraamatuid, nagu ka töitlugu kirjutusmaterjali odava hinnaga eest laada on.

Eesti, Vene ja Saksa keele ja muu keelte trükitööd võetakse minu juures vastu, ja tehakse ruttu, ilusti ja odavalt valmis.

Palun kõiki Eesti keele meid minud vaatama tulla. Auupakkimust

G. Kuus, Rakveres.

le raamatupoe baasil organiseeris Juhan Kunder 1882. a. Rakvere esimese laenuaamatukogu.

Kuhsi raamatukauplus oli eesti rahvusliku liikumise teenistuses seni, kuni Rakveres elas ja töötas Juhan Kunder. 1886. a. lahkus nimekas kooli- ja kirjamees

raamatuid pidas vähe ja muidugi ei müünud eesti lehti...

Mida siis G. Kuhsi raamatupoes müüdi? Peale raamatute, olgu siis saksa-, vene- või eestikeelsete, olid alati saadaval ka mitmesugused kirjatarbed ja blanketid. 1880.

aasta 1. novembri «Sakala» kuulutas:

«Rakveres, G. Kuhsi uues raamatupoes ja trükikojas saavad wallawalitsused kõik tarvilikuid kohtu- ja wallaraamatuid, kohtu lehta, kontrakti lehta ja muid. — Viinaköögi omanikudele antakse ühel hoobil teada, et sealsamas kõik poognad ja lehed, mis põletamise juures aktsisi poolest ette seatud, saada on.»

1888. a. 14. aprilli «Valgus» lisab eespool nimetatutele:

«Päewapildi-Albumisid 70 kop. kunni 9 rublani, Kirjutusmappisid, Taskuraamatuid, Raha-kottisid...»

Nagu enamik tollaiseid raamatukaupmehi ja trükkaleid, oli ka Georg Kuhs kirjastaja. Tema väljaandel ilmus paljude jumalasõnaraamatute kõrval mitmeid eesti autorite teoseid ja kooliõpikuid. Kuhsi trükikojas trükiti Juhan Kunderi «Eesti muinasjutud», Peeter Jakobsoni «Kirjakirjutaja ehk juhatus, kuidaviisi tuleb mitmesugusi kirjasi, kontraktisi, kwiitungisi, wõla- ja wolikirjasi, testamentisi, rehknungisi ja wekslid kirjutada», A. Saali «Päris ja prii» ning «Romaanlik kosimine e karistav kihlvedu», Assamalla koolmeistri Juhan Elkeni venekeelne geograafiaõpik jne.

1887. aastal esitas taotluse avada Rakveres oma raamatukauplus «kasulike eesti ja vene raamatute, samuti õppevahendite müügiks» Viru Eesti Seltsi «Kalevipoeg» endine president Mihhail Lindenberg. Et aga sellel mehel oli riigivõimudega mitmeid pahandusi olnud, jäi tal luba saamata.

Samal ajal esitasid kubernanguvalitsusse taotlusi Rakveres raamatukaupluste avamiseks veel teisedki: Rosalie Stein 1887. a., Jelizaweta Winzer 1889. a. Luba, vähemalt esialgu, ei antud. On siiski andmeid, et Winzeri raamatupood siin 1890. aastate kesk-l mõnda aega tegutses. Arhiivimaterjalidest selgub, et 1890. a. 4. septembril sai loa avada Rakveres Feodor Perwoi majas raamatukaupluse Hans Luhaäär. Kahjuks puuduvad seni dokumentaalsed andmed, kas see pood ka ukseid avas või mitte.

1890. aastaist alatest oli meie linna raamatukaubanduse areng pikema aja vältel seotud Erna nimega.

(Järgneb)
Odette KIRSS

Rakvere raamatukauplustest ja trükikodadest

19. SAJANDIL JA 20. SAJANDI ALGUSES

2.

1890. aastast alates oli meie linna raamatukaubanduse areng pikema aja vältel seotud Erna nimega. Vennad Paul ja Nikolai Erna tulid siia Lõuna-Eestist Prangli vallast. Oma esimese, ühise raamatupoe avamiseks said nad loa 1890. aasta 12. septembril. Poe omanikeks kinnitati Paul Erna ja Nikolai abikaasa Minna. Tegelikult oli osanik Nikolai Erna ise, ent vaimuliku ameti pidajana (ta oli vene õigeusu kiriku salmilaulja) ei tohtinud ta tegelda kaubandusega. See esimene Ernade pood asus Pikas tänavas apteeker Dehio majas, praegu arvatakse nr. 12.

1892. aastal sai 21-aastane Minna Erna loa avada iseseisev raamatupood. Põhjuseks, nagu teatas kubernerile kreisiüleml, olnud tüli vendade vahel rahalistes küsimustes. Esialgu andis kuberner loa poe tarvis tingimisel, et

seal müüakse ainult venekeelset kirjandust. Kui aga Minna Erna kurtis, et sellel pole Rakvere oludes kuigi suurt lugejaskonda, lubati müüa ka eestikeelseid raamatuid. Selle raamatupoe asukohaks sai Pikk tn. 13, kus seisis siis vana, suure mantelkorstnaga palkhoone.

Järgmisel suvel, 1893. aastal pöördus omakorda kubeneri poole palvega Paul Erna, kes soovis avada Pikk tn. 26, otse kiriku vastas, veel teisei raamatupoe. Luba tuli, ja ilmselt varsti pärast seda likvideeris P. Erna oma poe Dehio majas.

Samal ajal suri Minna Erna. Et oma äri edasi pidada, taotles Nikolai Erna esialgu poe kirjutamist tütre nimele. Et aga tütar oli alles kaheaastane, jäi luba saamata. Nüüd loobus Nikolai Erna vaimulikuametist ja jätkas ise raamatutega kauplemist. Oma poe viis ta nüüd üle endistesse venna poe ruumidesse Pikk 12.

Paar aastat hiljem, 1895 avas Nikolai Erna trükikoja, kus esialgu trükiti vaid viisikaarte ja ümbrikke, hiljem ka raamatuid.

Kogunud kenakese kapitali, sai ta nüüd hakata mõtlema ka oma maja ehitamisele. Krunt õnnestus hankida päris südalinnas, Laia—Peterburi (Tallinna) tänava nurgal. Sinna 1903. aastal kerkinud kivimajas tegutsesid Nikolai Erna trükikoda ning raamatu- ja kirjutusmaterjalikauplus pikemat aega. Praegu on nendes ruumides kauplus «Mudel».

Samal ajal jätkus Rakveres

ka Paul Erna äritegevus. Nagu vend Nikolai, nii ka temal vahetasid poed mitu korda asukohta. Sajandi lõpul oli üks neist kiriku kõrval Pikk tn. 17, teine Peterburi (Tallinna) tänavas postkontori kõrval.

Paul Erna raamatukauplus Pikas tänavas oli tollal ainuke koht Rakveres, kust sai laenata (vähese tasu eest) eestikeelseid raamatuid. Seda võimalust kasutasid eriti linnakooli poisid.

1897. aastast tegeles Paul Erna ka raamatukõitmisega. Väike kõitekoda oli Pikk tn. 17 otse poeruumi kõrval.

Mida sajandivahetuse raamatupoodides müüdi? Sellest annab hea pildi toleaeegne ajalehereklaam.

Paul Erna reklaamis 1898. a. oma kauplust nii:

«Paul Erna raamatu, kirjutusmaterjali, laste mänguasjade ja pildikauplus Rakveres vastu Luteruse usu kirikut turunurgal, müügil:

piibel, testamendid, laulu- ja palveraamatud, juturaamatud, näitemängu-, noodja kooliraamatud, õnnesoovikarid, kirjutus- ja postipaberid, roosipaberid, kuvärid, vallavalitsuse ja kohtu jaoks plankisid ja kantseleides pruugitavat Lamkovski-Likopi tinti, tahvlid, krihvolid, suled, sulepead, pliatsid, kummid, sirklikarbid, pillikeeled, rahakotid jne.

Oma kõitmise töötuas tehakse paremast Riia Akt-siaseltsi paberist heftisid, kladdesid, taskuraamatuid... Võtab vastu tellimisi lauluraamatutele ja teistele ning raamib piltisi kõiksuguste kuldliistudega.»

Mõni aeg varemast ajast pärit reklaamist selgub, et Paul Erna poes olid müügil ka

«Õlivärvi ja lihtsade pildid raamides ja ilma» ning

«A. Weizenbergi gipskujudest Kreutzwald, Soome neu, Ideale ning Reale.»

Odette KIRSS

☐ Selles majas (kauplus «Mudel») tegutsesid pikemat aega Nikolai Erna trükikoda ning raamatu- ja kirjutusmaterjalikauplus.

Enno KAPSTASE foto